

S m a a s t y k k e r.

I.

Forfatteren Oluf Lauritsen Truntheim eller Arctander.

Ved *H. F. Rørdam.*

Denne Mand var, som hans Tilnavn viser, født i Trondhjem, vistnok i de første Aar af det 17. Aarhundrede, og blev 12. Juli 1623 immatrikuleret ved Kjøbenhavns Universitet fra sin Fødebys Skole¹⁾. 1624 tog han Baccalaureatgraden, men har rimeligvis kort efter paa Grund af Fattigdom maattet forlade Universitetet. Derpaa var han Andenlektiehører ved Trondhjems Skole, indtil han 31. Januar 1627 blev ordineret til residerende Kapellan i Alstahoug i Nordland, fra hvilket Embede han dog blev afsat 1629 ved Biskop Peder Skjelderups Visitats der paa Stedet²⁾. Hvad der har været hans Brøde, angives ikke udtrykkelig; men der er Antydning om, at Forseelsen har været af sædelig Art³⁾.

¹⁾ »Olaus Lavrentii Nidrosiensis, e schola Nidrosiana«, kaldes han i Matriklen. Naar den Formodning er ytret i H. J. Huitfeldt Norske Saml. II, 515, og tiltraadt af L. Daae i Trondhjem Stifts geistlige Historie, S. 89, at han var en Søn af Præsten Laurits Nielsen i Størdalen og altsaa en Broder til Viborg-Bispen Niels Lauritsen Arctander, kan det sikkert ikke være rigtigt, bl. a. fordi Hr. Laurits Nielsen døde i en høj Alder 1596, vistnok adskillige Aar før Oluf Lauritsens Fødsel.

²⁾ Norske Saml. II, 503.

³⁾ Norske Rigsregistrarer VII, 111.

Kort efter sin Afsættelse begav Oluf Lauritsen sig til Kjøbenhavn. Her søgte han i Januar 1630 om at blive residerende Kapellan ved vor Frue Kirke, men Professorerne afviste ham; fordi de ikke kjendte nærmere til Grunden, hvorfor han havde maattet forlade sit Kald i Norge¹). Imidlertid fik han dog Kosten i Kommunitetet, men kom samme Aar i Kollision med Loven, da han uden først at have erhvervet det akademiske »Imprimatur« udgav et Skrift med den besønderlige Titel: »Gud Fadere Døtre«²) (Kbh. 1630, 12°). Indholdet, der vistnok i og for sig var ganske uskyldigt, da Gud Fadere Døtre sikkert har været Kirken og Staten, angives at være uddraget af afd. Professor Kort Aslaksens theologiske System. Da Hr. Oluf Lauritsen den 24. Juli 1630 blev indkaldt for det akademiske Konsistorium, fik han strax Stemningen imod sig ved sin »ubeskedne og trodsige« Optræden. Han formenter, at der ikke fandtes noget i Bogen, der stred mod Guds Ord, og han paastod, at han havde vist Biskop Resen Manuskriptet, dog uden Titel og Fortale, og at Biskoppen havde henvist ham dermed til M. Jesper Hansen, resid. Kapellan ved Helligaands-Kirken, der ifølge Bogtrykkerens samtidige Udsigende »havde subscriberet det« (d. e. givet det en Paa-tegning, som Bogtrykkeren havde anset for tilstrækkelig til, at han kunde trykke det). — Biskoppen vilde imidlertid ikke indrømme, at hans Ord vare faldne saaledes som angivet, men vel, at han havde sagt, at han ikke for Øjeblikket havde Stunder til at gennemse Skriftet, Forfatteren skulde derfor ikke lade det trykke, men for Resten kunne han gjerne vise det til hvem, han vilde. — Konsistoriets Dom faldt saaledes, at Hr. Oluf paa Grund af den Foragt, han havde vist for sine akademiske Lærere, skulde ind-

¹) Kirkehist. Saml. 3. R. I, 466.

²) Skriftet eksisterer maaske ikke mere; men Professorerne omtale det som handlende »de binis filiabus Dei patris« (Danske Mag. 5. R. I, 205).

sættes i Universitetets Fængsel; M. Jesper skulde indkaldes for Biskoppen, og Bogtrykkeren for Øvrigheden.

Da Hr. Oluf hørte denne Dom, blev han, ikke ganske uden Grund, meget oprørt over, at han skulde behandles som en Student, der havde gjort Optøjer paa Gaden ved Nattetid, og udbød, at man ikke saaledes skulde overfalde ham og lægge Haand paa »Herrens salvede«. I Kjælderens vilde han ikke gaa, saa vilde han heller træde ud af den gejstlige Stand og give sig under verdslig Øvrighed. Han vilde strax kaste sin Præstekjole, ja hellere lade Bøddelen hugge sit Hoved af.

Denne energiske Optræden synes at have imponeret de akademiske Fædre noget; thi de lod sig foreløbig nøje med at afkræve ham Løfte om at blive tilstede og møde i Konsistorium, næste Gang det samledes, og ikke udbrede Skriftet. Imidlertid vilde Universitetets Rektor forhandle med Kansleren.

Hr. Olufs Optræden i Mellemtiden og navnlig den Omstændighed, at han havde uddelt Exemplarer af Bogen, synes at have skjærpet Professorernes Uvilje imod ham; thi den 31. Juli blev han sat i Fængslet under Konsistoriebygningen. Her var ganske vist ikke meget behageligt at være, men Skrivematerialer synes han dog at have haft til Raadighed, da vi høre, at han satte sig i Forbindelse med forskellige formaaende Personer og bad dem tage sig af ham, idet han naturligvis fremstillede Sagen fra sit Synspunkt. Dette synes at have dæmpet lidt paa Professorernes Nidkjærhed; i alt Fald kom det den 5. August til en Art Overenskomst: Hr. Oluf skulde udlevere alle Exemplarer, der ikke vare distraherede. Han skulde vel udlades af Fængslet, men dog være i en Slags Arrest i Kjøbenhavn, indtil man fik Svar paa en Forespørgsel til Biskop Skjelderup i Trondhjem, »om han vil noget have med hannem at gjøre«. Han skulde miste Kosten i Kommunitetet og forpligte sig til »at holde sig skikkelig« og vare sig for Skandskrifter mod Bispen, Professorerne og andre.

Da Hr. Oluf bad om at maatte rejse til Aarhus for »at besøge sine Venner«, og han tilmed havde faaet en saa indflydelsesrig Fortaler som Fru Ellen Marsvin, tilstod Professorerne ham hans Begjæring, i den Tanke at Biskop Skjelderup dog vel nok kunde faa fat paa ham, om det gjaldt. Tillige indrømmede de ham, at det ikke skulde være ham forment at skrive noget, der »kunde være Menigheden tjenligt«, naar han »lod det revidere efter Ordinansen og Fundatsen«¹⁾.

Under sit Ophold i Aarhus kom Hr. Oluf paa en eller anden Maade i Forbindelse med Holger Rosenkrantz til Rosenholm og var i et Par Uger dennes Gjæst, ved hvilken Lejlighed han ved sit beskedne Væsen og sit øvrige resværdige Forhold vidste ganske at indtage den lærde og fromme Mand for sig. Men da Kansler Christen Friis, til hvem Rosenkrantz havde skrevet om ham, underrettede sin Ven om, at »den norske Præsts« tidligere Færd ingenlunde var dadelfri, blev Rosenkrantz temmelig altereret derover, og har vistnok ladet ham fare (i April 1631²⁾).

I nogle Aar høre vi nu intet om Hr. Oluf Lauritsen, indtil vi i Sommeren træffe ham i Lybek, hvor han udgav en latinsk, forøget Bearbejdelse af det Skrift, der havde voldet ham saa mange Ubehageligheder — dog med den Forandring, at Tallet paa »Gud Faders Døtre« nu var voxet til tre: den kirkelige, politiske og huslige Styrelse. Skriftets Titel lyder:

Filiæ Dei Patris, sive brevis, perspicua et dilucida ex sacris literis Descriptio triplicis hominis in hac vita regiminis, videlicet Ecclesiastici, Politici, & oeconomici; Quæ regimina vocantur Sorores, quarum Pater Deus triunus, mater vero Ecclesia vera. In gratiam piorum hominum, olim Danice, nunc verò auctior, plenior et perfectior, præterea

¹⁾ Danske Magazin 5. R. I, 205—6.

²⁾ Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 529,

latine deprompta et proposita ab Olao Laurentio Niderosiensi Arctandro. Lubecæ Typis Valentini Schmalherziani, Anno M. DC. XXXV. (139 SS. i 12°).

Skriftet, hvoraf et Exemplar findes i Hjelmstjernes Samling, er tilegnet det danske Rigsraads mest ansete Medlemmer samt Biskop H. P. Resen og Prof. Jesper Brochmand. Dedicationen er dat. Lubecæ die Laurentii, Anno 1635, og undertegnet »Olaus Laurentius Nid.-Arct., Verbi Dei servus«. S. 101 anføres nogle Vers af en smuk Salme fra Middelalderen, der begynder: »Bone pater, panis vere«. For øvrigt er Skriftet ikke affattet uden Dygtighed; men det er jo vel muligt, at største Delen af Æren derfor tilkommer Dr. Kort Aslaksen, der var et godt Hoved og en fin Stilist, af hvis utrykte theologiske Forelæsninger det jo for en væsentlig Del skal være uddraget.

Under Opholdet i Lybek, der formodentlig har varet i flere Aar, har Hr. Oluf Lauritsen mulig virket som Hospitals-Prædikant. Noget saadant synes i alt Fald at fremgaa af Titelen til et Skrift, som han udgav, efter at han senere var kommen tilbage til Kjøbenhavn. Her finde vi ham nemlig i Efteraaret 1635, da han lod høre fra sig ved et lille Skrift, der har følgende Titel:

Jesu Christi Pilgrims Wandringstaff, vnder it Gyldne A. B. C. begrebet, oc met et hundrede skønne Trøst-Sproch vdaff Guds Ord ziret oc beprydet Vdi blant den hellige Christelige Kirckes liggende fæ funden, oc alle Gudfryctige Menniske til at bruge metdelit aff Oluff Lauritzøn Truuthiem, Verbi Dei Servo. Sprochene paa Wandringstaffuen kand mand siunge vnder den Melodie: Mit Hierte hui gremmer du dig? Kbh. 1635. (1 Ark i 4°). .

Skriftet er tilegnet Oluf Hansen Bager, Borger i Trondhjem, der betegnes som Forfatterens »Landsmand, Bysbarn, ja Broder udi Jesu Christo«, og om hvem det siges, at han nu i den trondhjemske Lensmand Hr. Oluf Pasbjergs,

Byens og Landets Ærende og som Kong Christian IV's »approberede Mandatarius« var sendt til Kongerne i Frankrig, Spanien og England samt flere Fyrster. Tilegnelsen er dat. Kjøbenhavn die omnium sanctorum 1635.

Senere udgav Hr. Oluf et andet gudeligt Skrift, der bærer følgende Titel:

Mizmor eller Den XCIV Davids Psalme, vdi huilcken hand raader alle Christne at være Taalmodige vdi deris Modgang, oc der hoss gjør en Bøn, som enhuer maa læse imod onde Tyranner, som forfylge Guds Ord, Folck oc Tienere. Ja hand propheterer, at de skulle faa Plaffuer derfor. Hun liuder som den 79. 80. oc 109. Psalme. Gudfrygtige oc Fromme Menniske til Trøst, Tieniste oc Velbehag, vnder Melodien vdsat, oc kortelig forklart aff Oluff Lauritsøn Trunthiem, Guds Ords Tiener. — Prentet i Kbh. aff Henrich Kruse Aar 1636. (20 SS. i 8°).

Skriftet er tilegnet »den gudfrygtige Matrone Kirstine Nielsdatter, Peder Grums, forrige Lovmand over Trondhjems Len, dydige efterlevende Hustru«. Dat. Kbh. 11 Febr. 1636.

Det er vel sandsynligt, at Hr. Oluf har søgt at erhverve sit Livsophold ved disse Smaaskrifter, hvortil slutter sig følgende, der saa vidt vides er det sidste, der kjendes fra hans Haand, og paa Titelen af hvilket vi finde den Hentydning til hans Virksomhed som Prædikant i Lybek, der ovenfor er omtalt:

Triuni Dei Cor. Guds Hierte oc Hiertens villie. Eller en kort Prædicken offuer de gantske skønne Prophetens Ezechielis (Cap. 33 a v. 10 ad 12.) Ord, som obenbare Guds Faders, Søns oc Hellig Aands Hierte oc Hiertens villie imod Menniskens Kiøn: Vdi Guds fryct paa Tyske colligerit, vdi en Folckrig forsamling den 27 Maij, Anni 1635, til Lybeck vdi Sanct Annæ Kloster, der alle de fattige

i Klostrit ginge til HERrens Guds Bord, holden. Oc nu videre, Gud til ære, Guds Børn til Trøst, Tieneste, Forbedring oc Velbehag, paa Danske verterit oc publicerit, af Authore Oluff Lauritzon Trunthiem, Guds Ords Tienere. Kbh. 1636, (3 Ark i 4°).

Jeg antager, at hvem der læser denne Prædiken og kjender noget til, hvorledes der ellers paa hin Tid prædikedes, maa give Forfatteren til Skudsmaal, at hans Prædiken langt fra hører til de ringeste, men tvert imod tyder paa gode Evner.

Efter at Hr. Oluf Lauritsen saaledes ved en Række Skrifter havde vist, at han gjerne vilde »tjene Menigheden«, var Tiden kommen for ham til at forsøge, om hans tidligere Forseelse ikke kunde være glemt. Han har vel næppe opnaaet den Oprejsning, han ønskede; men det var dog altid noget, at der under 25. Sept. 1636 udgik følgende kongelige aabne Brev:

»Vi Christian IV etc. gjøre alle vitterligt, eftersom Hr. Oluf Lauritssøn haver forseet sig udi Trondhjems Stift og derudover dømt fra sit Kald, da have vi naadigst bevilget og tilladt, og nu med dette vort aabne Brev bevilge og tillade, at han herefter maa lade sig bruge udi Skoletjenesten. Dog ville vi, at han udi forskrevne Trondhjems Stift sin Forseelse bekjende skal og den offentlig for Menigheden afbede«¹⁾.

Hvad der senere er blevet af Hr. Oluf, er os ubekjendt, men maaske en eller anden norsk Personalhistoriker vil kunne fortælle os, hvor han er havnet.

¹⁾ Norske Rigsregistrarer VII, 111. Brevet bør ikke henføres til 1635, som sket er i anf. Skr., men til 1636, under hvilket Aar det er indført i Kancelliets Kopibog over kgl. aabne Breve.

4.

Om Forfatteren Oluf Lauritsen Trunthiem.

Stavanger 24. Mai 1898.

Jeg maa faa lov at takke Dem for de høist interessante meddelelser om hr. Oluf Lauritsen Trundhiem (*»Truntheim«* i overskriften er vel trykfeil). Det var mærkeligt nok, at der lod sig samle saameget om ham. Hvad De skriver om hans slekt, er rigtigt, og de, som har gjort ham til broder af Viborgbispens, har vistnok ladet sig forlede af navnet Arctander, som jo mange fra det nordlige Norge optog, især efterat bispen havde kastet en vis glans derover. Biskop Arctanders *Epicedia* i anledning af hans faders død (trykt 1600) giver underretning om de 5 børn, som overlevede denne, og ingen af dem hed Oluf.

Det er neppe rimeligt, at nogen i Norge vil kunne oplyse om hr. Olufs senere skjæbne, thi han er vist ikke kommen tilbage til sit fødeland. De ord, hvormed han slutter sin *»Mizmor«* i 1636:

*Patria terra suos raro excipit impia. Forti
Cernimus hinc patriam quodlibet esse solum.*

tyder ogsaa paa, at han, som en Tyge Brahe i liden maalestok, sagde fædrelandet farvel. Mon han ikke er vendt tilbage til Lübeck, hvor han synes at have havt et slags tilhold? — Foruden de af Dem omtalte Skrifter har han udgivet:

Elegia in obitum generosi et nobilis juvenis Dn. Nicolai Windii, Nobilissimi, magnanimi, antiquâ generis prosapiâ, prudentia, autoritate, doctrina, longoque rerum usu præclarissimi Viri, Dn. Georgii Windii, Domini de Gunders-torp, Sereniss: Regiæ Majestatis quæstoris summi, ut & Præsidis cænobii Herritzwads incorruptissimi, Filii dilectissimi. Havnæ, piè & placidè, sanctè, compositèque die 29. Februarij in Christo Jesu denati, Ejusdemque

parentibus Generos: ut & consanguinitate & affinitate iisdem junctis Nobilissimis Viris &c. Singulis & omnibus Mecænatibus & promotoribus magnis, Honoris & perennis memoriæ ergò, scripta ab Olao Laurentio Nid.-Arctandro, Verbi Dei servo. — Hafniæ, Expressit Melchior Martzan.

Jeg har afskrevet titelen i hele dens vidløftighed, da skriftet vist ikke forekommer i Danmark; det nævnes ialfald hverken i Bibl. Dan. eller i Lit. Lex. Et exemplar haves i det Deichmanske bibliothek i Kristiania.

Skriftet bestaar kun af 8 Sider 4to, alle vel benyttede. Bagsiden af titelbladet optages af et »carmen exequiale« i hexametre. Derefter følger »Epicedium« i sapphiske vers. Derpaa »Consolatorium« i disticha. Resten af bogen er en »trøstesang« paa modersmaalet, bestaaende af 18 vers, der vidner om, at forf. var en meget maadelig dansk poet. Latinen falder jo bedre.

Aarstal findes ikke i skriftet. Om Nils Jørgensen Wind ved jeg kun, at han var født 19. januar 1625. I hvilket skudaar han er død, vil De vistnok selv kunne udfinde, og dermed skriftets omtrentlige tid¹⁾).

— Den underlige titel paa hr. Olufs hovedskrift, »Gud Faders Døtre«, er neppe hans eget paafund; jeg mindes at have seet den i en gammel tysk bog.

A. E. Erichsen.

¹⁾ Aaret 1636 var et Skudaar, og det passer med hvad vi ellers vide om Oluf Lauritsens øvrige Forfattervirksomhed. H. F. R.